

Milieu en economische groei in Polen

Kenmerkend voor de situatie in Polen in de jaren zeventig en tachtig is dat de aanslag op het milieu steeds erger wordt. Doordat er bij de ontwikkelingsstrategie van het land geen rekening werd gehouden met ecologische factoren en de pogingen tot bescherming van de omgeving weinig uitwerking hebben gehad, is de toestand van het milieu ernstig verslechterd. De ecologische crisis blijkt vooral uit:

- de uitbuiting van de rijkdommen aan mineralen, water en bos;
- de snel verslechterende kwaliteit van lucht, water en grond;
- de algehele verworping van het natuurlijke potentieel, wat een bedreiging vormt voor de ontplooiing van land- en bosbouw en voor een doeltreffend beheer van watervoorraden;
- de ontarding van het Poolse landschap;
- de ernstige en nog verergerende besmetting van voedingsmiddelen;

- de snelle toeneming van gevaren voor de volksgezondheid (meer gevallen van ziekten veroorzaakt door de omgeving), en algemene verslechtering van de levensomstandigheden en het levenspeil.

De huidige toestand van de natuurlijke omgeving leidt zowel tot meetbare als onmeetbare schade. De schade als gevolg van milieuvervuiling wordt op dit ogenblik geschat op ten minste 800 miljard zloty, wat neerkomt op meer dan 10% van het jaarlijkse bnp; sommige deskundigen schatten de schade op het dubbele daarvan; zie voor een overzicht de tabel.

Bedreigde gebieden

Milieubeleid moet rekening houden met het feit dat de aard van de vervuiling van plaats tot plaats verschilt. Er kunnen vier groepen gebieden of plaatsen worden onderscheiden waar de

omstandigheden door verschillende oorzaken zeer onbevredigend zijn:

- ecologisch bedreigde gebieden;
- steden buiten de ecologisch bedreigde gebieden waarvan het milieu op andere wijze wordt bedreigd;
- beschermde natuur- en landschapsgebieden met een wankel natuurlijk evenwicht;
- geneeskrachtige bronnen die hun genezende werking dreigen kwijt te raken door een wankel natuurlijk evenwicht.

Tot de eerste categorie behoren 27 gebieden waar het natuurlijke evenwicht volledig is verstoord, zoals blijkt uit verminderde weerstand, verzwakking van afbreeksystemen, verergerd gevaar voor de gezondheid en een groter aantal ziektegevallen die verband houden met de omgeving. Deze gebieden beslaan ongeveer 35 duizend km² en herbergen een derde van de landsbevolking.

De tweede groep omvat steden buiten de bovengenoemde gebieden met gevaarlijke haarden van vervuiling, die het milieu ook buiten die steden bederven. Er zijn 60 van deze steden, met totaal van ongeveer vijf miljoen inwoners.

De derde groep omvat nationale en landschapsparken. In die gebieden zijn de natuurlijke weerstand van de omgeving en de zelfregelende processen verzwakt door de vervuiling van water en lucht (soms door uitstoothaarden op grote afstand), te veel toeristenverkeer, verstedelijking en industrialisatie, en onverstankbare bevolking. Veel ongewone en kwetsbare plant- en diersoorten worden daardoor met uitroeiing bedreigd. Het hele land telt 15 van zulke gebieden.

Onder de vierde categorie vallen 23 geneeskrachtige bronnen die hun geneeskraft dreigen te verliezen. De slechte toestand van die bronnen is meestal te wijten aan slecht beheer van vast en vloeibaar afval, zeer ernstige luchtvervuiling en buitensporig autoverkeer, waardoor schade wordt berokkend aan het lokale micro-klimaat.

Tekortkomingen van het beleid

Uit het verslag van een onderzoek van de Nationale Academie van Wetenschappen

Tabel. Milieuschade in Polen (in miljarden zloty)

Aan landbouw	150
Aan bosbouw	50
Aan watervoorraden	65
Door corrosie	215
Aan mineralen door ondoelmatige winning	130
Aan grondstoffen in vloeibaar afval en luchtvervuilende stoffen	50
Aan gezondheid	115

schappen blijkt dat het Poolse milieubeleid met vele problemen kampt:

- gebrek aan goede economische instrumenten en aan doeltreffendheid van de bestaande instrumenten;
- wetgeving waarop in het algemeen geen acht wordt geslagen;
- slechte opzet van de milieubescherming, af te lezen aan het ontbreken van allerlei acties;
- zeer onbevredigend ruimtelijk economisch beleid;
- wetenschappelijk onderzoek dat wel op hoog niveau, maar ook erg verbrokkeld en ongecoördineerd wordt uitgevoerd en waarvan de uitkomsten bijna nooit in praktijk gebracht worden;
- weinig resultaat van de ecologische voorlichting van het volk;
- gebrek aan betrouwbare en wijdverbreide informatie over de toestand van het nationale milieu.

De hoofdoorzaak van de huidige slechte toestand van het milieu ligt in het bestaande systeem om de volkshuishouding te beheren en te regelen. Men noemt het wel een anti-ecologisch model van economische ontwikkeling, gekenmerkt door te veel centralisatie, met als gevolg gebrekkige milieubescherming, wat dan weer invloed heeft op het economische en maatschappelijke leven, vooral op de gezondheid.

Eco-beleid

Tijdens de bijeenkomsten van de ecologische sub-groep van de 'Ronde tafel' waren de regering en de sociale partners het met elkaar eens over veel punten die de ontwikkeling van de milieubescherming in Polen raken. Eén van de belangrijkste daarvan is dat het beginsel van eco-ontwikkeling en het daaruit voortvloeiende eco-beleid als richtlijn voor de verdere ontplooiing van het land wordt geaccepteerd en dat men zich daaraan ook houdt. Het einddoel moet een milieu zijn dat veilig is voor de gezondheid, dat de voorwaarden schept voor de reproductie van menselijk vermogen en de verdere ontplooiing van het land. Ten slotte moet er sprake zijn van evenwichtige en fundamentele eco-systemen.

De fundamentele doelstellingen van de eco-ontwikkeling in Polen zijn:

- nulgroei van de energielevering;
- maximalisatie van het hergebruik;
- een groter aandeel van bio-werkwijzen in land- en bosbouw;
- een stelsel van waterbeheer gebaseerd op stroomgebieden;
- de opzet van een ecologisch netwerk bij de ruimtelijke ontwikkeling, zowel op nationale als op regionale schaal;
- verwezenlijking van het denkbeeld van gezonde steden bij stadsontwikkeling en stedelijk beleid;

- opstelling van een nieuw plan van regionale ontwikkeling op basis van eco-regio's.

Uitvoering van deze voornemens veronderstelt:

- de integrale opnemings van ecologische doeleinden in het stelsel van maatschappelijke en economische doeleinden en in de doelstellingen van ruimtelijke ordening;
- herinrichting van de nationale economie, vooral de industrie, in die zin dat de tot dusver gevolgde anti-ecologische lijn, die uitging van voorrang voor grondstoffen en energie-opwekkende bedrijven, wordt losgelaten ten gunste van versnelde ontplooiing van bedrijvigheid en technologieën die veilig zijn voor de omgeving en die minder beslag leggen op de natuurlijke hulpbronnen door een rationeler gebruik;
- het ontwikkelen van regionaal eco-beleid dat rekening houdt met de aard van en de milieuomstandigheden in de afzonderlijke regio's van het land. Dat moet allereerst worden gedaan voor ecologisch bedreigde gebieden en voor gebieden van hoge natuurlijke waarde;
- invoering van de plicht om bij elk plan (programma, studie) ook de risico's voor de omgeving te schatten en een ecologische variant uit te werken als referentiepunt voor een kosten-batenanalyse van een plan of een voorgenomen activiteit. Hetzelfde beginsel moet ook worden toegepast bij het afsluiten van internationale economische overeenkomsten en bij het opzetten van programma's op het gebied van de mechanisering, het opwekken van elektriciteit, de huizenbouw, de landbouw, enzovoorts.

Hervormingen

De politieke en economische veranderingen die nu in Polen aan de gang zijn, gevoegd bij de crisis in bijna alle levenssferen, scheppen een nieuwe situatie voor zowel de milieubescherming als de internationale samenwerking. Een grondige structurele hervorming van de Poolse volkshuishouding is onmogelijk tenzij dit land een belangrijke deelnemer kan worden in internationale samenwerking. Hierbij gaat het niet om hulpprogramma's of om leningen of kredieten tegen lage rente, maar vooral om voorrang bij de buitenlandse handel en de toestroom van buitenlands kapitaal naar Polen.

Enerzijds ligt hier een kans om veel milieubeschermingsproblemen op te lossen door de opbouw van de economie te hervormen en te moderniseren, bij voorbeeld door doelmatiger verbruik van energie of grondstoffen. Anderzijds

kan er echter een ernstig gevaar voor ons milieu ontstaan als wij Polen wij openstellen voor economische samenwerking met andere landen. Als de zwakke organisatie van ons stelsel van milieubescherming wordt geconfronteerd met de agressieve handelwijze van buitenlandse ondernemingen, dan dreigt het gevaar dat men naar Polen juist die schadelijke takken van industrie overbrengt die niet kunnen werken in de ontwikkelde landen of daar te duur zouden zijn. We hebben daar al voorbeelden van gezien toen er pogingen werden ondernomen om in Polen schadelijk en zeer giftig afval op te slaan. Daarom moet de voorwaarde worden gesteld dat elke nieuwe bedrijvigheid die voortkomt uit samenwerking met andere landen ook bijdraagt tot vernieuwing van de economie en vermindering van de druk op de omgeving.

Als die ecologische beginselen worden toegepast op de economische samenwerking met Polen, dan bestaat nu de kans om de toestand van het milieu in Polen, en daarmee in heel Europa, te verbeteren. Zou bij voorbeeld Zweden een deel van het voor investering beschikbare geld besteden om de SO₂-uitstoot in Polen te verminderen, dan is het effect groter dan wanneer het geld alleen in Zweden was besteed. Daarom is het van groot belang voor het welslagen van Poolse inspanningen dat eventuele hulp en samenwerking van ontwikkelde landen aan de volgende voorwaarden voldoet:

- de economische samenwerking moet in milieuvriendelijke banen worden geleid;
- er moet naar worden gestreefd de 'schuld aan de natuur' door 'afruil' af te lossen;
- uit allerlei afval dat nu in Polen opgeslagen ligt moeten eventuele mineralen worden teruggewonnen;
- er moet overleg worden gevoerd op het gebied van ecologische technologieën en milieubeheer.

De politieke steun die jarenlang door het westen aan ons land is gegeven heeft geleid tot een zekere mate van democratisering in Polen. Wil Polen - ondanks Jalta en Teheran - na bijna 50 jaar een volledige democratie worden, dan moeten in de huidige fase de hervormingen in ons land worden gesteund. Daarbij moet evenwel ten volle rekening worden gehouden met de ecologische crisis in Polen. Anders zal de ongunstige uitwerking die ons land nu al op het milieu in Europa heeft, alleen nog maar verergeren, via de grensoverschrijdende luchtvervuiling, het broeikas-effect en de Oostzee.

A. Kassenberg

De auteur is lid van de Poolse Academie van Wetenschappen te Warschau